PAPER DETAILS

TITLE: Medâr-i vâhidiyyet ve merkez-i ehadiyyet

AUTHORS: Harîrîzâde DERVIS,Osman TÜRER (SADELESTIREN)

PAGES: 0-0

ORIGINAL PDF URL: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/30911

MEDÂR-I VÂHİDİYYET VE MERKEZ-İ EHADİYYET[1]

Sadeleştiren :
Doç.Dr.Osman TÜRER
A.Ü. İlâhiyat Fakültesi

Müellifi :
Harîrî-zâde Derviş
Muhammed Kemâleddîn

Bismillâhirrahmânirrahîm. Bir olan Allah'a hamdolsun. O'nun salât ve selâmı da efendimiz Hz.Muhammed'in ve temiz aileleriyle ashâbının üzerine olsun.

Bu şerefli ve değerli risâlede, Hakîkat'a sülûk etmenin makamlarını bir daire'de beyan ettim ve ona *"Medar-ı Vâhidiyyet ve Merkez-i Ehadiyyet"* adını verdim.

Bilinmelidir ki, Hakîkat'a sülûk etmenin makamları yedi tanedir. Bunlardan üçü *"sülûk"* makamlarıdır. Bunlara *"fenâ"*, *"mi'râc"* ve *"tedânî"* makamları da denir. Diğer üçü *"cezbe"* makamlarıdır. Bunlara, *"bakâ li-ecli'l-irşâd"*, *"nüzûl"* ve *"tedellâ"*

1 Süleymaniye Ktp., Şazeli, No: 27.
Buel yazması risâlenin müellifi merhûm Harîrî-zâde Derviş Muhammed Kemâleddîn, 1267/1850'de İstanbul'da doğmuştur. Babası, Rifâiyye ve Halvetiyye şeyhlerinden Şeyh Abdurrahmân-ı Harîrî'dir. Âlet ilimlerini ve yüksek ilimleri tahsil ettikten sonra, babasının manevî terbiyesi altında Rifâiyye ve Halvetiyye usûlüne göre mücâhedesini sürdürmüş, Şeyh Muhammed Enîsü'l-Hüseynî ed-Dımeşkî'den seyr-i sülûkünü tamamlamıştır.
Aslen Halep'li olan Harîrî-zâde, 1286'da Halep ve Mısır'a giderek, dört ay kadar oralardaki şeyhlerle sohbet edip, tekrar İstanbul'a dönmüştür. İstanbul'da Abdüllatîf-i Buhârî ve Şeyh Kâsım-ı Mağribî gibi hadîs âlimlerinden Hâdis tahsîli yapan müellif, 1288'de Şeyh Muhammed Nûrü'l-Arabî el-Melâmî'nin sohbetinde bulunmuş ve Şeyh-i Ekber'in "Fusûsu'l-Hikem" ve "Risâletü'l-Ehadiyye"si ile İbn Fârız'ın "Kaside-i Tâiyye"sini okumuştur. Daha sonraları kendi hânesinde ilim tahsil etmek ve eser yazmakla meşgul olmuş, bu esnada kendisine müracaat eden kimseleri irşâd etmiştir. Merhûm Bursalı Mehmed Tâhir de bunlardandır.
1299'da vefat eden Harîrî-zâde, Eyüp Sultan yakınındaki Hasîb Efendi dergâhının avlusundaki babasının mezarının yanına defnolunmuştur. Otuz iki yıllık kısa ömründe kırk kadar eser yazmış olan müellifin en meşhur kitabı, bir tarîkatlar ansiklopedisi niteliğinde olan "Tıbyânu Vesâili'l-Hakâik fî Beyân-ı Selâsili't-Tarâik" adlı eseridir. (Bursalı Mehmed Tâhir, "Osmanlı Müellifleri", Hilâl Yayınevi, İst.,tarihsiz, c.I, s.144-145. Ayrıca geniş bilgi için bk., Yakup Çiçek, "Harîrîzâde Mehmed Kemâleddîn Hayatı, Eserleri ve "Tıbyânu Vesâili'l-Hakâik'i", İstanbul, 1982)

makamları da denir. Biri ise *"ehadiyyet"* makâmıdır. Mürşid-i kâmil, sâlike önce üç şey emreder. (و ما خلقت الجن و الانس الا ليعبدون)[2] âyet-i kerîmesince, insanlar ve cinler ancak Allah'a ibadet etmek için yaratılmışlardır. İbadetin kemâli ise, mahviyyet ve zilletten ibarettir.

1. Mürşid-i kâmilin emrettiği üç şeyden birisi ibadettir ki, bu ilimdir. Hizmetin sıhhatli olup olmadığı ilimle bilinir. Bu da üç kısımdır :

a) İbâdet : Bu, cennet arzusu veya cehennem korkusundan ötürü nefs ile yapılan ameldir. Ancak, hem kaynağı hem de maksadı açısından ma'lûldür.

b) Ubûdiyyet : Allah rızası için nefs ile ameldir. Bu da kaynağı açısından ma'lûl, gâyesi açısından ise hâlistir.
و منهم من يعبد الله علي حرف)[3]âyet-i kerîmesi buna işaret eder.

c) Ubûdet : Bu ise, Hak ile Hakk'a ibadet olup, her iki cihetten hâlistir. Mürşid-i kâmilin sâlike emrettiği ibadet işte budur. Bu ibadetin en büyük gayesi, Allah'ı bilmek (ma'rifet) olduğundan, İbn Abbâs (R.A.) yukarıdaki âyet-i kerîmede geçen (ليعبدون) tabirini *"ma'rifet"* manasıyla tefsîr edip, (اي ليعرفون) buyurmuştur.

2. Mürşid-i kâmilin sâlike emrettiği şeylerin ikincisi, işte bu *"ma'rifet"tir*. Onun için, ibadetin kemâlinde, tarîkatin esası olan *"zikr-i dâimî-i vücûdî"*yi telkîn eder. Sâlik bunu yerine getirmekle, *"yakaza"* hali hasıl olur, gafletten kurtulur ve *"ma'rifet"*e erer.

3. Mürşid-i kâmilin sâlike emrettiği üçüncü şey ise, *"ma'rifet"*in gayesi olan *"tevhîd"*dir. Onun için bazı müfessirler, yukarıdaki aynı âyette geçen (ليعبدون) tabirini, *"tevhîd"* manasına(اي : ليوحدون) diyerek tefsîr etmişlerdir. Tevhîd ile ikilik perdesi ortadan kalkıp, Allahu Teâla'nın birliği zâhir olur.

Şu halde, sülûkün esasından en büyük gaye *"tevhîd"*dir. Yukarıda bahsedildiği gibi, *"tevhîd"* makamları, üçü *"sülûk"*, üçü

---

2 Zâriyât, 56 : "Ben cinleri deinsanları da ancak bana kulluk etsinler diye yarattım".

3 Hacc, 11 : "İnsanlardan kimi de Allah'a (dinin) yalnız bir tarafından (tutup) ibadet eder..."

"cezbe", biri de *"ehadiyyet"* makamları olmak üzere yedi tanedir :

A. SÜLUK MAKAMLARI :

1. "TEVHİD-İ ÈF 'ÂL" MAKÂMI :

Sâlik-i tâlib, yaratma, îcâd ve hakîkat cihetinden (قل كل من عندالله)[4] deyip, âfâkî, enfüsî, zâhirî ve kalbî fiillerin arkasından Allahu Teâlâ'yı müşâhede eder. Böylece, gördüğü her fiilin Ma'şûk'un (Allah'ın) fiili olduğunu ve Allah'ın o fiille zâhir olduğunu idrâk edip, mürşid-i kâmilin telkîniyle, *"zikr-i dâimî-i vücûdî "* ile, (لا فاعل الا الله) râbıtasıyla (الله) diyerek zikretmelidir. Bununla beraber, şer'î hükmü üzere (ما أصابك من حسنة فمن الله وماأصابك من سيئة فمن نفسك) [5] âyet-i kerîmesini okuyup amel etmeli ki, mürşid-i kâmil'in önceki emrini yerine getirmeyi terkedip, bâtıl *"Cebriyye"* mezhebi îtikâdına girmiş olmamalıdır. (و الله خلقكم وما تعملون) [6] âyet-i kerîmesince, yaratıcılığı Allah'a nisbet edip, ameli de kula nisbet etmek suretiyle, kulun kesbini açıkça kabul etmelidir. Nitekim Fâtiha suresindeki (اياك نعبد) ifadesi, kulun kesbini belirtmektedir. (اياك نستعين) tabiri ise, kuldan güç ve kuvveti nefyetmekte ve *"tevhîd-i ef 'âl"*i ifade etmektedir.

Bu makam, *"fenâ"* makamlarının birincisi olup, *"fenâ-i ef'âl"*, *"cennetü'l-ef 'âl"* ve *"tecellî-i ef 'âl"* diye de isimlendirilir. Bu makam, *"tedânî"*dir. Yani Hakk'a doğru yükselmekle (mi'râc) ilgilidir. Bu makamda sâlike *"mürîd"* ve *"tâlib"* adı verilir.

2. "TEVHİD-İ SIFÂT" MAKÂMI :

Ârif olan kimse, Hz.Ma'şûk'un (Allah'ın) kudret, irâde, hayat, ilim, sem', basar, kelâm, tekvîn ve kemâl sıfatlarını, mürşidin tarifiyle, âlemin zerrelerinin arkasında idrâk edip, bütün mahlûkâtta ve kendi zâhir ve bâtınında tezâhür ettiklerini müşâhede ederek, onları Hakk'a nisbet eder. (لا موصوف الا الله) râbıtasıyla, (الله) diyerek zikretmelidir. (فكشفنا عنك غطائك فبصرك اليوم حديد)[7] âyet-i kerîmesince, perdenin

---

[4] Nisâ,78: "... De ki: ' Hepsi Allah tarafındandır.'..."

[5] Nisâ,79:" Sana gelen her iyilik Allah'tandır.Sana gelen her fenalık da kendindendir..."

[6] Sâffât, 96 : "Halbuki sizi de, (elinizle) yapageldiğiniz şeyleri de Allah yaratmıştır".

[7] Kâf, 22 : "...Senden perdeni kaldırıp açtık. Bugün gözün ne kadar

açılması, hatanın farkedilmesini gerektirir.

Bu mâkam da *"fenâ"* makamlarının ikincisi olup, *"fenâ-i sıfât"*, *"tecellî-i sıfât"* ve *"cennet-i sıfât"* diye de isimlendirilir. Bu makam, *"tedânî"*nin orta derecesidir. Bu makamdaki sâlike de *"muhibb"* ve *"ârif"* adı verilir.

3. "TEVHİD-İ ZÂT" MAKÂMI :

"Âşık" olan kimse, bütün mahlûkatın varlıklarının, *"hulûl"* ve *"ittihâd"* söz konusu olmaksızın Hakk ile olduğunu, mürşidin irşâdıyla bilip ve görüp, onları Hakk 'a nisbet eder. (كل شيئ هالك الا وجهه)[8] âyet-i kerîmesince, (لا موجود الا الله) râbıtasıyla (الله) diyerek zikretmelidir. (كل من عليها فان و يبقي وجه ربك ذو الجلال و الاكرام)[9] âyet-i kerîmesince de, Allah'ın zâtından başka mevcûd olmadığını açıkça müşâhede etmelidir.

Bu makâm ise, *"fenâ"* makamlarının üçüncüsüdür. *"Fenâ-i zât"*, *"cennet-i zât"* ve *"tecellî-i zât"* da denilir. *"Tedânî"*nin son safhasıdır. Bu makamda, sâlikin mi'râcı, tam bir *"sekr"* hali ve Allah'ta fânî olma (fenâ fillâh) gerçekleşir. Bundan daha ileriye sülûk yoktur. Çünkü, (ليس وراء الذات مرمي)[10] denilmiştir.

Bu makamda dairenin yarısı geçilip, bundan sonra diğer yarısına *"tedellâ"* olunur. Yani, *"sekr"* halinden *"sahv"* haline geri dönülür. Bu ikinci yarıyı da *"cezbe"* makamları teşkil eder.

Bu makamda sâlike *"âşık"* denir. Daha sonra *"sahv"* haline ulaşır ve *"bakâ billâh"*, yani *"cezbe"* makamlarına dahil olur. Bu makamdaki sâlik, beş *"ilâhî hazret"* olan *"gayb ve lâhût"*, *"ceberût"*, *"melekût"*, *"mülk ve nâsût"* ve bunların hepsini şâmil olan *"insan-ı kâmil"* hazretlerinin hepsini, birini diğerinin zuhûr ediş yeri (mazharı) olarak müşâhede etmelidir.

---

keskindir !"

8 Kasas, 88 : "...O'nun zâtından başka her şey helâk olucudur".

9 Rahmân, 26-27 : "(Yer) yüzünde bulunan her canlı fânidir. (Ancak) azamet ve ikrâm sahibi olan Rabbinl'in zâtı bâkî kalacaktır".

10 "Allah'tan daha ötede bir hedef yoktur".

B. "CEZBE" MAKAMLARI :

1. "CEM' " MAKÂMI :

Bumakamda "vahdet" zâhir, "kesret" ise bâtın olarak müşâhede olunmalıdır. Yani, (إن الله يقول على لسان عبده سمع الله لمن حمده)[11] kudsî hadîsi sırrınca, Hakk'ı zâhir, halkı da bâtın olarak müşâhede edip, *"vahdet"* e ermekle, *"kesret"*ten alâkayı kesmelidir. Burada sâlik, mürşid-i kâmilin telkîniyle ve (الله لا سواه) râbıtasıyla, (الله) diyerek zikretmelidir.

Bu makama, *"kurb-u ferâiz"* ve *"seyr-i mahabbî"* derler. Bunun lisânı, (ما رأيت شيئا إلا ورأيت الله قبله)[12] ifadesidir. Bu makamda sâlike *"murâd"* ve *"maktûl"* adı verilir.

2. "HAZRETÜ'L- CEM' " MAKÂMI :

Bu makamda, *"vahdet"* bâtın Zat, *"kesret"* ise zâhir sıfatlardır. Yani, (لا يزال عبدي يتقرب إلي بالنوافل حتي أحبه فإذا إحببته كنت له سمعا وبصرا و لسانا و يدا ورجلا)[13] kudsî hadîsi sırrınca, sâlik Hak Teâlâ'nın ayna olduğunu, mahlûkâtın da onda göründüğünü ve Allahu Teâlâ'ya nisbet edilen sıfatların O'nun zâtıyla olduğunu, mürşid-i kâmilin telkîniyle müşâhede edip, (الله) ismiyle zikretmelidir.

Bu makama, *"kurb-u nevâfil"* ve *"seyr-i mahabbî"* derler. Bunun lisânı, (ما رأيت شيئا إلا و رأيت الله بعده)[14] ifadesidir.

Bu makamda, Zât'ın *"vahdet"*inden sıfatların *"kesret"*ine *"tedellâ"* ve tenezzûl vardır. *"Cezbe"* makamlarının ikincisi ve *"tedellâ"* nın ortasıdır. Bu makamda sâlike *"mahbûb"* ve *"mûrîd bi-irâdeti'l-Hakk"* (Hakk'ın irâdesiyle irâde eden) adı verilir.

---

11 "Şüphesiz Allah kulunun (Peygamberi'nin) diliyle, 'Allah kendisine hamdeden kimseyi işitti' diyor..." (Müslim, Sahîh, Salât, 62)

12 "Hiç bir şey görmedim ki, ondan önce Allah'ı görmemiş olayım".

13 "Kulum bana nâfilelerle devamlı yaklaşır, tâ ki ben onu severim. Ben onu sevince de, onun kulağı, gözü, dili, eli ve ayağı olurum". (Buhârî, Sahîh, Rikâk, 38; Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.VI, s.256).

14 "Hiç bir şey görmedim ki, ondan sonra Allah'ı görmemiş olayım".

3. "CEM'U'L-CEM' " MAKÂMI :

Bu makamda sâlik, Zât'ın *"vahdet"*ini, zuhûr ettiği şeylerin (mezâhir) *"kesret"*i ile; mezâhirin *"kesret"*ini de Zât'ın *"vahdet"*i ile müşâhede ederek, (الله) ismiyle zikretmelidir. Allah'ın *"vahdet"*inin zuhûru *"kesret"* ile, *"kesret"*in vücûdu (varlığı)da *"vahdet"* iledir. *"Vahdet" "kesret"*e dönüşmedikçe ortada zâhir olmaz. *"Kesret"*, Ma'şûk'un yani Allah'ın mertebeleridir. O mertebeler, *"kesret"*iyle birlikte iki kısımdır. Biri; *"müesssire"* olup, zâtî isimler ve fiilî sıfatlardır. Diğeri ise; *"müteesssire"* olup, hissî renkler ve aklî mânâlardır. (هو الله و الأخر و الظاهر و الباطن)[15] âyet-i kerîmesince, evvel, âhir, zâhir ve bâtın Cenâb-ı Hakk'tır.

Bu makamın lisânı ise, (ما رأيت شيأ إلا و رأيت الله معه)[16] ifadesidir. Bu beraberlik (ma'iyyet), tecelliyâtta *"kesret"* olmasından ötürü olup, nisbîdir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de (وهو معكم أينما كنتم)[17] buyurulmuştur. Bu *"ma'iyyet"* tecelliyâtta birbirlerine göredir. Hakîkatte ise *"ma'iyyet"* yoktur. Nitekim hadîs-i şerîfte (كان الله ولا شيئ معه)[18] buyurulmuştur. Hz.Ali (K.V.)de bu hadîs-i şerîfi (وهو الآن علي ما هو عليه كان)[19] şeklindeki vecîz sözüyle tamamlayarak, *"ehadiyyet"* makamına işaret buyurmuşlardır. Bu makamda, Zât'ın *"vahdet"*inden sıfatların *"kesret"*iyle eserlerin *"kesret"*ine *"tedellâ"* ve tenezzül olunur. Bu makam *"cezbe"* makamlarının sonuncusu ve *"tedellâ"*nın nihâyetidir. Bu makamda sâlike *"vâsıl"* ve *"muhakkık"* adı verilir.

Burada konunun daha iyi anlaşılması için, bütün bu makamların şekli, temsîlî olarak büyük bir daire ve onun etrafında da küçük daireler yerleştirip, *"fenâ"*, *"bakâ"*, *"tedânî"* ve *"tedellâ"* ifade edilmiş, dairenin merkezine de bir nokta konularak, *"ehadiyyet"*e işaret edilmiştir. Bunları kuşatan *"ma'rifet"* dairesi adıyla ikinci bir daire, onu da kuşatan *"amel-i şerîat ve tarîkat"* dairesi denilen üçüncü bir daire konularak, amel ve ibadetsiz *"ma'rifet"*e, *"irfân"*sız da *"tevhîd"*e vâsıl olunamayacağı gösterilmiştir. Bu daireler birbirini

15 Hadîd, 3 : "O hem evveldir, hem âhirdir, hem zâhirdir, hem bâtındır".
16 "Hiç bir şey görmedim ki, onunla beraber Allah'ı görmemiş olayım".
17 Hadîd, 4 : "...Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir".
18 "Allah var idi ve onunla beraber hiç bir şey yoktu". (Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, Beyrut, 1352, c.II, s.130;Aliyyü'l-Kârî, Mevzû'âtü'l-Kübrâ, tahkîk : M.es-Sabbâğ, Beyrut, 1391, s.236).
19 "O şu anda da öyledir".

kuşatmakta olup, şu şekildedir :

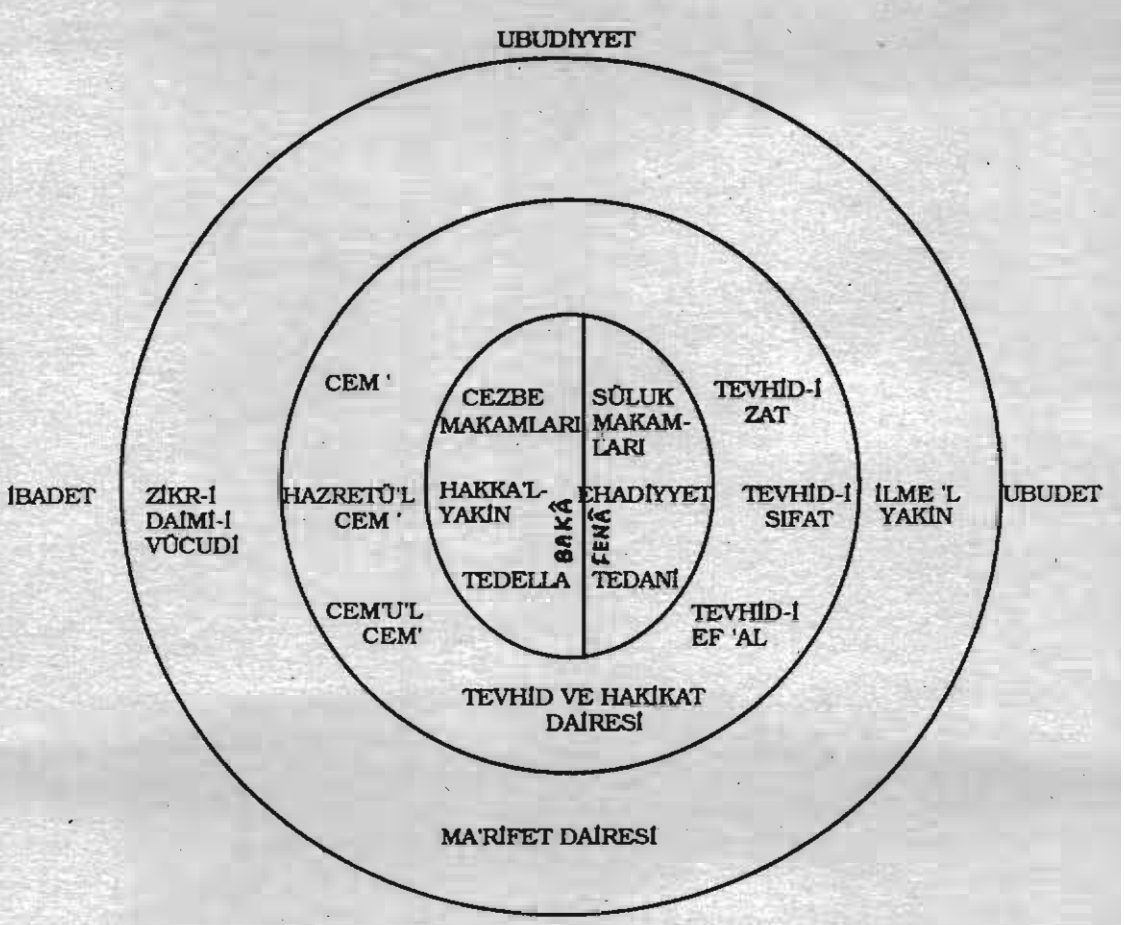

AMEL-İ ŞERİ 'AT VE TARİKAT DAİRESİ

Bu dairenin yarısı olan *"fenâ"* tarafı *"ayne'l-yakîn"*a nâzır olup, sâlik, isim ve sıfatlarla amel etmeye mazhar olur ve fiilleri, sıfatları ve zâtı Hakk'ın vücûduna ayna yapıp O'nu müşâhede eder. Dairenin diğer yarısı olan *"bakâ"* tarafı ise *"hakka'l-yakîn"*e nâzır olup, meczûb ve müntehî sâlik, *"cem' "*i, *"hazretü'l-cem' "*i ve *"cem'u'l-cem' "*i, Ma'şûk'un (Allah'ın) hakîkatının aynı olarak müşâhede eder. Fakat şekilde *"âlem"* diye isimlendirilen, Ma'şûk'un aynı değildir. Çünkü onun hakîkâtte vücûdu yoktur. Ancak,

Ma'şûk'un onun kılığına bürünmesi sebebiyle, bizim görmemiz açısından vücûdu vardır. Bu kılığa bürünmesi (telebbüs) de bizim görmemize nisbetledir. Fakat Hz.Ma'şûk'a nisbet etmek, (علي ما هو عليه كان)[20] tenezzühü üzeredir.

(سبحانه و تعالي عما يولون علوا كبيرا)[21].

C. "EHADİYYET" MAKÂMI :

"Ehadiyyetü'l-cem' " diye tabir edilen bu makam, *"hakîkat-ı hakka'l-yakîn"* makâmı olup, dairenin merkezi olan nokta bunu ifade eder. Bu makam, Rasûl-i Ekrem (S.A.S.)'e mahsûstur. Oraya ondan başkası vâsıl olamaz. Ancak, *"Hakîkat-ı Muhammediyye"*nin verâseti ile, ondan bir adım geride olmak üzere vâsıl olur.

Bu makama *"yetîm malı"* (mâlü'l-yetîm) derler. (و لا تقربوا مال اليتيم الا بالتي هي أحسن)[22] âyet-i kerîmesiyle Cenâb-ı Hakk bu makâma işaret buyurmuşlardır. *"Ahsen-i vech"* (التي هي أحسن) olan, verâsettir. Mürşid-i kâmil telkîniyle, *"vahdet-i gayr-i kesret"* ve *"kesret-i gayr-i vahdet"* müşâhede ederek (الله) ismiyle zikretmelidir. (وما رميت إذ رميت و لكن الله رمي)[23] âyet-i kerîmesi buna şâhittir. Bu makamın lisânı da, (ما رأى الله إلا الله)[24] ifadesidir.

Doğruyu Allah söyler ve doğru yola o hidâyet eder. Allah'ın kısa bir zamanda, bir kaç saat içerisinde ortaya çıkardığı bu risâle, Hicret'in 1290 senesinin Rabî'u'l-âhir ayının yirmibirinde, pazartesi günü, İştip şehrinin uzağındaki bir köyde, orada müsafir olduğum bir anda yazılmıştır. Ben, sâliklerin en fakîri Muhammed Kemâleddîn el-Harîrî el-Halvetî el-Melâmî'yim. Allah o kimseye en yüksek makamı nasip etsin. Allah'ın salâtı, efendimiz Hz.Muhammed'in, ailelerinin ve bütün ashâbının üzerine olsun. Hamd, âlemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur[25].

---

20 Bk. : 18 numaralı dipnot

21 İsrâ, 43: "O bundan tamamiyle münezzehtir, yücedir, büyüktür".Metinde şu şekildedir : تعالي الله سبحانه عن ذالك علوا كبيرا

22 En'âm, 152: "Yetimin malına... o en güzel olanından başka bir suretle yaklaşmayın. ..."

23 Enfâl, 17: "...Attığın zaman da (Habîbim) sen atmadın, ancak Allah attı. ..."

24 "Allah'ı Allah'tan başkası görmedi".

25 Bu risâlenin sadeleştirmesinde esas aldığımız nüshanın sonunda, Emîn Derviş Hamid tarafından istinsâh edildiği kaydı mevcuttur. İstinsah tarihi zikredilmemiştir.